

Relația de familiaritate în Ugocea secolului al XV-lea

Gianina-Diana Iegar

În istoriografia de specialitate, relația de familiaritate a fost de cele mai multe ori legată de discuțiile teoretice privind existența sau inexistența feudalismului în Ungaria medievală. Această abordare este aproape exclusivă în cadrul istoriografiei mai vechi, care încerca să eticheteze procesele istorice prin raportarea la anumite modele și să utilizeze înlănțuirea acestora în demonstrarea evoluționismului sau a determinismului istoric. Nu este însă mai puțin adevărat că noua istoriografie nu acordă atâta importanță discuțiilor abstracte și contextualizează în mod realist diverse aspecte ale societății medievale.

Încadrându-ne în cea de a doua perspectivă, vom încerca să analizăm manifestările sociale concrete ale relației de familiaritate, pe baza surselor documentare și folosind un studiu de caz: comitatul Ugocea în secolul al XV-lea. Din punct de vedere cronologic, perioada aleasă constituie un teritoriu favorabil acestei cercetări, deoarece anterior documentele nu atestă, pentru Ugocea, existența explicită a relației, excepție făcând familiaritatea în raport cu suveranul.

Deoarece familiaritatea nu poate fi definită în termeni restrânși, vom aborda o perspectivă extinsă a acestor relații, care cuprinde o gamă vastă de manifestări bazate pe servicii și obligații reciproce, cel mai adesea între reprezentanți ai nobilimii. Au fost luate în considerare, din acest motiv, mai multe situații în care relația de familiaritate nu este menționată explicit (acest lucru este precizat de fiecare dată), însă există suficiente indicii pentru a asimila anumite manifestări statutului de familiar.

Origini și reglementări juridice. Familiaritatea are drept model relațiile caracteristice aulei regale, preluate și adaptate la nivelul întregii elite sociale. Modul de funcționare al aulei, precum și deosebiriile dintre aula și curtea (*curia*) regală, vizibile la nivel terminologic în documentele medievale, nu sunt încă suficient elucidate. Ipoteza vehiculată în istoriografia de specialitate constă în caracterul celor două entități, public atunci când este vorba de curte, și privat în cazul aulei¹. Familiarii regelui sunt menționați de obicei în legătură cu aula regală (*aulae nostrae familiaris*)², confirmând și întărind caracterul personal al acestei relații.

Dezvoltarea relațiilor de familiaritate în societatea Ungariei medievale este pusă în legătură cu formarea nobilimii și reglementarea statutului acesteia. În momentul editării Bulei de Aur (1222) și al apariției, în sens juridic, a slujitorilor regali, sursa majorității nobililor de mai târziu, se formează automat și legătura personală cu suveranul. *Familia* regală, compusă până atunci din aristocrații cu origini notabile (reale sau create) în conducătorii triburilor descălecătoare, se îmbogățește până la sfârșitul secolului al XIII-lea cu toate elementele ce vor fi cunoscute generic sub numele de „nobilime” și care beneficiază, cel puțin teoretic, de relațiile personale cu suveranul caracteristice până atunci demnitarilor. Acestea sunt sugerate chiar în primul articol al Bulei de Aur, care reglementează ca obligatorie cel puțin o întâlnire anuală, în persoană, între rege și slujitorii săi.³ Creșterea nerealistă a numărului de legături personale ale suveranului, menite inițial să reprezinte însuși fondul mecanismului de guvernare, precum și crearea de centre de putere la nivel local a determinat formarea a două tipuri de rețele, caracteristice societății medievale din Ungaria: cea orizontală, bazată pe asocierea nobililor, care duce la formarea comitatului nobiliar și a instituțiilor acestuia, și cea verticală, ierarhică, reprezentată de familiaritate.⁴ De la nivelul aulei regale, familiaritatea se transpune la nivelul întregului grup nobiliar, substituind relația personală cu suveranul, care devenise practic imposibilă.

¹ Engel 2006, p. 172.

² DL 70639; DL 70640; articolul folosește regestele publicate în formă digitală în *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa (DL-DF 4.2)*, Budapest, 2003.

³ *În fiecare an vom fi datori să ținem sărbătoarea Sf. Rege la Alba <Regală> ... Iar dacă noi nu vom putea să fim de față, palatinul se va înfățișa neapărat acolo pentru noi, pentru ca în locul <nostru> să asculte pricinile noastre și toți slujitorii care vor voi, să se adune acolo în chip slobod.* DIR C., I, doc. 137, p. 190.

⁴ Rady 2000, p. 7.

Curtea nobiliară se organizează după modelul oferit la nivel central⁵, unificând prin intermediul legăturilor personale elemente sociale de proveniență diferită și formând astfel *familia* nobilului.

În documentele medievale cu caracter juridic din Ungaria lipsește orice fel de reglementare care se referă strict la relația de familiaritate. Diverse articole sau exprimări în scrierile vremii semnaleză existența sa⁶, însă statuarea prin lege a familiarității este considerată, se pare, inutilă, iar multitudinea de implicații sociale, juridice și economice ale acestui fenomen general cunoscută. Formarea *familiei* nobilului și a relațiilor specifice de la curtea acestuia este pusă de György Bónis în strânsă legătură cu dezvoltarea, pe parcursul secolului al XIII-lea, a imunității laice⁷ și, astfel, a scoaterii de sub autoritatea regală directă și a încadrării într-o ierarhie mai pronunțată a unor grupuri sociale diverse. Un alt aspect juridic surprins documentar al relațiilor de familiaritate constă în posibilitatea încetării legăturii prin acordul părților. Astfel, Bula de Aur oferă slujitorului posibilitatea de a alege cui să se adreseze, regelui sau fiului acestuia, ambele opțiuni fiind valabile, atâta timp cât ele nu se suprapun.⁸ Consensul părților este unul obligatoriu în ceea ce privește încetarea relațiilor de familiaritate și la nivelul elitei sociale.⁹

Este indiscutabil că relația de familiaritate între nobili se bazează, cel puțin în prima fază, pe fidelitate, în sensul Europei occidentale. În Ungaria însă fidelitatea, mai evidentă din partea familiarului, se îndreaptă în două direcții: spre rege și spre nobilul patron. Dominantă este întotdeauna cea față de rege, simbol al legăturii personale care se afla, în mod simbolic, la baza statutului nobiliar. În secolul al XV-lea există o tentativă de a suprapune cele două tipuri de fidelități, iar serviciile întreprinse în favoarea patronului erau considerate, de multe ori, servicii aduse suveranului.¹⁰

Având în vedere diversitatea originii sociale a familiarilor, s-a născut problema identității de grup a acestora, mai pregnantă în cazul familiarilor nobili. Specialiștii consideră că întotdeauna calitatea de nobil prevalează asupra celei de familiar, situație reglementată juridic prin șirul privilegiilor intangibile acordate nobililor în Ungaria medievală. Astfel, este dificil de presupus existența unor cutume care să anuleze sau să modifice în sens major chiar și unul dintre privilegiile care defineau calitatea de nobil.

Contractele semnate între cele două părți pot fi considerate cele mai relevante documente juridice în ceea ce privește familiaritatea. Rare în Ungaria secolelor XIII-XIV, acestea se înmulțesc abia în perioada în care familiaritatea își pierde caracterul personal și devine un simplu contract bilateral de prestări-servicii (sfârșitul secolului al XV-lea - secolul al XVI-lea). Și atunci când contractele există, ele sunt laconice, lipsind conținutul în sine al obligațiilor fiecărei părți.¹¹ În ceea ce privește jurământul bilateral, puținele exemple existente în Ungaria și contextul realizării acestora¹² ne determină să credem că acesta a constituit, cel puțin în forma sa scrisă, o excepție.

Extracția socială a familiarilor. Evoluția familiarității. În toată perioada medievală, familiarii provin din straturile cele mai diverse ale societății, de la nobili, orășeni, oaspeți și până la țărani.¹³ Diferența constă în faptul că familiarii nobili sunt mulți mai numeroși decât cei *ignobiles*. În secolul al XV-lea în comitatul Ugocea, documentele care menționează familiari iobagi sunt foarte reduse

⁵ Bónis 2003, p. 166.

⁶ În codul de legi elaborate de István Werbőczy, se semnaleză posibilitatea de a fi în serviciul regelui sau a unui alt nobil: *in curia Regia, vel aliorum dominorum laribus servitio*, însă precizarea este făcută într-un alt context. Werbőczy, *Titulum XLIII*, p. 89.

⁷ Bónis 2003, p. 166.

⁸ *De asemenea, slujitorii primind învoirea noastră, vor putea să meargă nestânjeniți la fiul nostru, ca de la unul mare la unul mic, fără ca din pricina aceasta să-și piardă moșiile. Nu vom primi pe nimeni care a fost osândit prin dreapta judecată a fiului nostru și nici judecata începută înaintea lui, mai înainte de a se fi încheiat în fața sa. Și în schimb, fiul nostru va face la fel.* DIR C., I, doc. 137, p. 191.

⁹ Bónis 2003, p. 176.

¹⁰ Bónis 2003, p. 227.

¹¹ Bónis 2003, p. 172.

¹² György Bónis a descoperit doar câteva exemple în care depunerea jurământului este una bilaterală, cel mai relevant implicând baronii Ungariei și pe regele Andrei al III-lea. Bónis 2003, p. 171.

¹³ Bónis 2003, p. 169.

numeric.¹⁴ Interesant este faptul că familiarul iobag Borsws inițiază un proces în numele nobililor Ștefan și Andrei din familia Zowardus de Endred¹⁵, căpătând astfel calitatea de reprezentant juridic specifică nobililor. În general însă, toate aceste elemente își păstrează, pe parcursul serviciului și după, statutul social inițial, beneficiind însă de unele avantaje economice (plată în bani sau în natură) sau social-juridice (protecție) din partea nobilului contractant. Densitatea mai mică a familiilor iobagi poate fi explicată prin faptul că aceștia sunt oricum datori să răspundă solicitărilor de orice natură ale stăpânului lor. În majoritatea cazurilor în care este vorba de o incursiune armată sau de un conflict violent inițiat de familiari nobili la porunca patronului, aceștia sunt însoțiți de iobagii nobilului din satul cel mai apropiat.¹⁶ Astfel, statutul de familiar al iobagului este rentabil în special pentru el însuși, și mai puțin pentru nobil, care acționează probabil doar din intenția de a stimula fidelitatea și promptitudinea țăranilor din diverse părți ale domeniului.

În secolele XIII-XVI familiaritatea, în primul rând cea nobilă, care este și cea mai răspândită, cunoaște o evoluție alternantă. În secolul al XIII-lea, slujitorii regali (*servientes*), cu un statut care nu era încă bine stabilizat, constituie un grup social în plină transformare. Reprezentanții acestui strat social sunt din acest motiv mai ușor controlabili sub aspect juridic, iar relația de familiaritate dintre ei și cei supranumiți încă „adevărații nobili ai regatului” este una inegală, uneori cu un clar aspect de dominare. În perioada angevină, familiarii au o posibilitate mai mare de mișcare, asigurată în primul rând de posibilitatea de donație liberă și necondiționată a pământului.¹⁷ În secolul al XV-lea, donația pământului către familiari se restrânge la durata vieții acestuia. Se adaugă și posibilitatea nobilului contractant de a-și judeca familiarul, prezentă însă în puține cazuri și doar pentru infracțiuni minore¹⁸. În paralel cu evoluția statutului familiarului, personalismul care stătea inițial la baza acestei relații dispare treptat, fiind înlocuit în secolul al XVI-lea de un simplu contract conținând obligațiile reciproce. La sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, contractul devine și el unul anual¹⁹, iar noțiunea de familiar își pierde conținutul, devenind mai degrabă o funcție remunerabilă.

Servicii și obligații reciproce. Primele mențiuni ale existenței relației de familiaritate în comitatul Ugocea datează din secolul al XIV-lea, și se referă la familiaritate în relație cu suveranul. În anul 1360, regele Ludovic de Anjou confirmă donația moșiilor Turulung²⁰, *Belriuche* și *Kyuryuche*²¹ lui Nicolae Janki, familiar al regelui.²² Tot în acea zi este emis un alt document în favoarea familiarului Nicolae Janki, prin care se confirmă proprietatea acestuia și asupra vămii din Turulung.²³ În lipsa altor documente care să ateste existența relațiilor de familiaritate la nivelul nobililor din comitatul Ugocea, putem delimita astfel o primă etapă a acestei legături, familiaritatea în raport cu regele. Acest tip de familiaritate nu este însă răspândită în comitatul Ugocea nici în perioada ulterioară și este extrem de greu de deslușit în documente, dacă statutul de familiar nu este explicit. Una dintre principalele îndatoriri ale familiarului este aceea de a participa la luptă alături de nobilul contractant, sub steagul său. Însă în cazul în care este vorba de rege, datoria de a lupta ține de însăși calitatea de nobil, și nu de cea de familiar. Faptul că Petru Perényi este familiar al regelui Sigismund atunci când primește prin donație regală moșiile *Eliezy* și *Lezemer* din comitatul Valko (1389)²⁴ și prin schimb posesiunile *Vyuar* și *Kezepnemphy* din Abauj (1394)²⁵, ca răsplată pentru vitejia dovedită în timpul campaniei din Serbia, este doar un avantaj în plus al calității sale de nobil. Există numeroase exemple în care alți nobili au

¹⁴ DL 38244; DL 14590.

¹⁵ DL 38244.

¹⁶ DL 38371; DL 17570; DL 70985; DL 70997; DL 38441; DL 86743; DL 71173.

¹⁷ Bónis 2003, p. 226.

¹⁸ Bónis 2003, p. 225.

¹⁹ Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, fond 60, opis 1, dosar 24.

²⁰ În acel moment, Turulungul aparținea încă comitatului Satu Mare.

²¹ *Belriuche* și *Kyuryuche*, azi Ricse, Ungaria. Németh 2008, p. 248-249.

²² DL 70639.

²³ DL 70640.

²⁴ Perényi, doc. 318, p. 160-161.

²⁵ Perényi, doc. 177, p. 110.

fost recompensați în mod similar, însă fără a avea calitatea de familiar. Cu alte cuvinte, când familiaritatea față de rege nu este menționată explicit, existența relațiilor de tipul familiarității poate fi descoperită doar prin intermediul altor servicii bilaterale, care nu se asimilează în mod necesar calității de nobil. Un exemplu în acest sens este documentul de protecție acordat de regele Sigismund aceluiași Petru Perényi în anul 1404. În perioada de criză a autorității regale care tocmai trecuse, Petru Perényi, însoțit de familiarii săi, s-a făcut vinovat de numeroase fapte reprobabile (crime, incendii, jafuri, mutilări), însă Sigismund îi acordă iertarea absolută și protecție împotriva celor care ar urmări răzbunare, fie pe cale personală, fie pe cale juridică. Motivația: calitatea lui Petru Perényi de servitor și om al regelui²⁶. Nu este singura modalitate de recompensare a lui Petru Perényi, pentru că un an mai târziu, în 1405, acesta primește domeniul cetății Nyaláb din comitatul Ugocea, cu toate moșiile, satele și vămile incluse, ca răsplată pentru fidelitatea față de rege în perioada de rebeliune a baronilor și episcopilor.²⁷ Alți nobili care se bucură de aceeași protecție, văzută ca recompensă a unui serviciu adus suveranului, sunt cei din familiile de Bilke, Dolha, Ilosva și Davihaza.²⁸ Este foarte posibil ca în acest caz să fie vorba tot de un serviciu – indirect – în favoarea lui Perényi, pentru că pe doi dintre membri familiilor de Bilke și Ilosva îi regăsim mai târziu în relații de familiaritate cu Ioan Perényi și cu fiul acestuia.²⁹

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, regăsim familia Perényi mereu alături de suveran, prestând uneori servicii care depășesc calitatea de nobil, fiind compatibile mai mult cu cea de familiar, deși acest statut nu este menționat întotdeauna în documente. În anul 1490, Ioan Perényi, *magister janitorum* al reginei, primește de la Beatrix prin donație regală moșia *Paly* și pusta *Orozpaly* (ambele în comitatul Szabolcs), ca recompensă pentru cei 2200 de florini cheltuiți de Perényi pentru întreținerea trupelor cehe chemate de regină în ajutor³⁰. Pentru fidelitatea dovedită în timpul conflictului dintre Beatrix și Ioan Corvin, regina îi donează și moșiile care aparținuseră lui Iacob Rozsályi Kun, plasat de partea dușmanului lui Beatrix³¹. Nu este unicul caz în care familia Perényi acordă ajutor financiar suveranului. O situație asemănătoare regăsim la începutul secolului al XVI-lea, însă suma exactă nu este detaliată. Bineînțeles, și de această dată Gabriel Perényi este recompensat pentru promptitudinea și serviabilitatea sa.³²

Conform istoriografiei de specialitate, una dintre cele mai importante îndatoriri ale familiarului constă în rolul său în administrația domeniului nobiliar. În acest caz, familiarul îndeplinește o funcție acordată de nobilul patron – *officiolatus* -³³, a cărei principală caracteristică este posibilitatea de a fi oricând retractată. Studiile de specialitate privind funcționarea domeniului nobiliar în Ungaria medievală și în special cele legate de comitatul Ugocea sunt relativ rare. Fiind vorba despre o problemă internă a curții nobilului, documentele capabile să deslușească mecanismele de administrare ale domeniului nobiliar sunt puține și privesc în special cazuri excepționale. Implicarea familiarilor în aceste mecanisme este indicată chiar de termenul *officiales*, atunci când acesta indică funcții legate de domeniul nobiliar. Atribuțiile familiarului în cadrul administrației de domeniu pot fi extrem de diverse, una dintre cele mai importante fiind colectarea taxelor și impozitelor. În anul 1498, Ștefan și Gabriel Perényi, în numele acelor *officiales* ai lor care colectau vama de la moșia *Tekehaza* (Ugocea), se angajează să-i scutească pe locuitorii celor cinci orașe regale din Maramureș de plata acestei taxe.³⁴

Obligațiile militare constituie la rândul lor o parte importantă a relației de familiaritate între nobili. În contractele elaborate cu prilejul donației unor moși către familiari, aceștia din urmă se

²⁶ Perényi, doc. 260, p. 139.

²⁷ Perényi, doc. 266, p. 141.

²⁸ Perényi, doc. 293, p. 151. Același document de protecție acordat și în cazul lui Petru Perényi, ca semn al iertării pentru multitudinea de fapte reprobabile și abuzuri săvârșite de nobili în perioada anterioară.

²⁹ În 1487, Andrei de Bilke este familiarul lui Ioan Perényi II; DL 71008. În 1439, Gheorghe de Ilosva este menționat în contextul unor servicii reciproce alături de Ioan Perényi I; DL 70887.

³⁰ Perényi, doc. 629, p. 299-300.

³¹ Perényi, doc. 630, p. 300.

³² În 1516, Gabriel Perényi primește în arendă cetatea Hust, castelul de la Rona și o parte a veniturilor Cămării de Sare din Maramureș; Perényi, doc. 791, p. 687-688.

³³ Bónis 2003, p. 182.

³⁴ Perényi, doc. 688, p. 332-333.

angajează să participe oricând în luptă alături de nobilul donator.³⁵ Deși nu am descoperit astfel de contracte în cazul nobililor din comitatul Ugocea, există indicii, cel puțin în cazul familiei Perényi, asupra participării familiarilor acestora la campaniile militare. În anul 1405, când Petru Perényi primește definitiv domeniul Nyaláb, regele Sigismund descrie modul în care acesta a ridicat o armată și s-a opus rebelilor în numele său, chiar dacă asta a însemnat sacrificiul suprem al multora dintre familiarii nobilului.³⁶ Participarea la luptă a familiarilor lui Petru Perényi și numărul ridicat al acestora sunt accentuate de regele Sigismund și cu prilejul documentelor de confirmare și întărire emise ulterior.³⁷

În secolul al XV-lea, nobilul participă rareori la înfățișările din diverse procese judiciare, prezența sa fiind redusă doar la cazurile în care aceasta este menționată ca obligatorie. În schimb, reprezentarea sa cade în sarcina unui avocat, care este de cele mai multe ori și familiar. Cu excepția unui caz deosebit, în care nobilul este reprezentat de un iobag³⁸, de cele mai multe ori, atunci când există posibilitatea, se preferă un nobil știutor de carte, menționat în documente ca atare. În anul 1525, Ladislau de Zewlews depune, la Conventul din Leles, două plângeri în numele lui Gabriel Perényi.³⁹ Atunci când este vorba despre reprezentarea unei persoane de sex feminin, rolul familiarilor crește, mergând până la negocierea condițiilor unei eventuale înțelegeri și chiar semnarea acesteia.⁴⁰

Majoritatea covârșitoare a documentelor privind familiaritatea în comitatul Ugocea se referă la atacuri violente, în grup, asupra satelor, curiilor sau a persoanei unui alt nobil. Luând în considerare și probabilitatea ca procesele juridice (și documentele) ivite în urma unor astfel de conflicte să fie mult mai numeroase decât alte tipuri de surse care indică mecanismele familiarității, documentele indică totuși o preferință a nobililor de a-și rezolva problemele locale prin intermediul unor astfel de acțiuni. Departe de a accentua tendințele violente ale societății în general în această perioadă sau de a discuta probleme legate de mentalități, trebuie să acordăm o atenție sporită acestor cazuri, petru simplul motiv că rolul principal în conflictele dintre nobili le revine familiarilor.

În ceea ce privește comitatul Ugocea, există în principal trei cazuri în care au loc acțiuni violente. Cel mai frecvent, este vorba de jafuri sau sechestrări forțate, la porunca nobilului, având drept obiect lucruri de valoare, iobagi, animale sau chiar recolta anumitor moșii. Una dintre cele mai tentante opțiuni de jaf este aceea a documentelor care dovedesc dreptul de proprietate asupra pământului, întâlnită în special în cazurile în care cele două părți implicate au pretenții asupra aceleași moșii. În anul 1479, este investigată plângerea lui Paul de Beken, Ioan Zyrmay de Petherfalva și a fiicei sale, Elisabeta împotriva lui Andrei de Evzedfalva. Conform documentului, acesta, însoțit de familiarul său a intrat succesiv în curiile nobililor petiționari de la *Beken*, *Chamafalwa*, *Evzedfalwa* și *Petherfalwa* (comitatul Ugocea) și a luat cu forța documentele păstrate aici, referitoare la moșiile *Beken*, *Zyрма*, *Evzedfalwa* și *Petherfalwa*.⁴¹ La o simplă analiză a numelor, este vizibil interesul comun al acestor nobili mici, posibil înrudiți, asupra unor moșii învecinate, ale căror limite și drept succesoral nu era clarificat.

Răpirea iobagilor, mâna de lucru indispensabilă a domeniului nobiliar, este de asemenea un motiv de conflict între nobilii din aceeași zonă. De cele mai multe ori, rapturile de iobagi sunt individuale și întâmplătoare,⁴² însă există și răpiri organizate: în anul 1476, județele orașului Baia Mare și familiarii săi au răpit toți iobagii lui Sandrinus de Belthek de pe moșia *Gyerthyanus*. Răpirile sunt asociate uneori cu cererile de recompensă, cum se întâmplă în cazul iobagului Ioan din Ardo,

³⁵ Bónis 2003, p. 169.

³⁶ Perényi, doc. 266, p. 141.

³⁷ Perényi, doc. 318, p. 160-161; doc 329, p. 164-166; doc. 405, p. 198.

³⁸ DL 38244.

³⁹ DL 71191; DL 71192.

⁴⁰ În anul 1442, în numele doamnei Dorothea Endredi Zorardus, familiarii ei, Dumitru și Albert, acceptă cuantumul recompensei financiare datorate lui Paul, canonic al capitolului din Oradea.

⁴¹ DL 62338.

⁴² Cazurile iobagului lui Albert Lonyai, Ladislau Zewke din Csetfalva (Bereg), care, aflat în drum spre casă, este răpit de Ioan de Saswar, familiarul lui Gabriel Perényi (1517, Perényi, doc. 794, p. 388-389), sau a iobagului lui Gabriel Perényi, Gheorghe Byro, sechestrat în Bihor de familiarii nobililor Arthardi, în timp ce se întorcea din Ujvaros, la însărcinarea stăpânului său (1524, DL 70929).

sechestrat la *Zewlews* - Ugocea (1464) de familiarul lui Ioan și Nicolae Perényi, și pentru a cărui eliberare stăpânul său, Dumitru de Wyhel a fost silit să plătească 112 florini.⁴³

Furtul de animale, recolte sau bani este cea mai frecventă acțiune violentă care îi implică pe familiari. În mod firesc, jafurile de acest gen sunt însoțite de conflicte armate și, prin urmare, de victime, fie în rândul atacatorilor, fie al proprietarilor aflați în defensivă. Dintre numeroasele documente în care se face referire la situații de acest gen⁴⁴, le vom aborda doar pe cele mai edificatoare, capabile să surprindă diversitatea acestor modalități de acțiune. În anul 1428, doamna Apolonia acuză pe Benedict de Bewken, vicecomite de Ugocea, și pe familiarii săi de un jaf realizat la curia familiei, în timpul căruia din casă au fost sustrate obiectele de valoare.⁴⁵ Un an mai târziu, Ioan și Laurențiu de Kallo cer pedepsirea lui Ioan și Ștefan Perényi și a familiarilor lor, sub acuzația de sustragere a 25 de tauri, 8 cai, a cerealelor și a fânului iobagilor din *Oros*, care au fost răniți în timpul jafului.⁴⁶ În anul 1523, Andrei Bathori îl acuză pe Gabriel Perényi de furtul, prin intermediul familiarilor Toma Egry și Ioan Kamay, a nu mai puțin de 900 de porci colectați ca dijmă, care se aflau temporar la curia sa din *Meggyes*.⁴⁷ Conflictul dintre Bathori și Perényi se extinde pe o mai lungă perioadă de timp, fiind amplificat și stimulat de acțiuni de jafuri și cotropiri de moșii. În 1524, Andrei Bathori este cel acuzat de același Gabriel Perényi că, la construirea heleșteului de lângă râul *Rathka*, ajutat de familiarii săi, a crotropit trei sesii iobăgești care îi apățineau lui Perényi. Mai mult, Andrei Bathori este acuzat că s-ar fi deplasat în timpul nopții la heleșteul lui Perényi situat între *Meggyes* și *Iosyphaza* și acolo, împreună cu familiarii și iobagii săi, au eliberat apa și peștele, populându-și astfel propriul heleșteu, situat la o mică distanță mai jos.⁴⁸ Sunt semnalate în documente și furturi mai bizare, cum este cel al ghindei culese de iobagii conduși de familiarul lui Perényi, Ioan de Chazar, din pădurea de la *Komyath* aparținând lui Nicolae Kwn de Rozal.⁴⁹

Celelalte două cazuri care prilejuiesc acte de violență ale familiarilor constă în expedițiile de răzbunare, realizate sau nu la porunca nobilului, și categoria mai cuprinzătoare a abuzurilor de orice fel sau al conflictelor întâmplătoare. De cele mai multe ori este greu de decis dacă este vorba despre acte de răzbunare sau intimidare puse în practică la cererea nobilului, sau de abuzurile familiarilor, care pot folosi, în cazul în care se ajunge la un proces, numele patronului lor.⁵⁰

În cadrul rivalității dintre familiile Perényi și Bathori, au avut loc mai multe conflicte de mică amploare, dictate de animozitățile dintre cei doi mari nobili care au fost transpuse la nivelul familiarilor. Pornind de la neînțelegerile ivite în urma divizării veniturilor punctului de trecere peste râul Someș situat între *Meggyes* și *Krasso*⁵¹, în anul 1525 iobagii lui Andrei Bathori din *Krasso* au ucis un iobag al lui Gabriel Perényi din același sat. Capturarea și închiderea criminalului a fost urmată de o expediție de răzbunare inițiată de familiarii nobili și nenobili ai lui Bathori la porunca acestuia, soldată cu un conflict armat și eliberarea iobagului acuzat de crimă.⁵² Probabil unul dintre cele mai relevante cazuri de conflicte de amploare îl reprezintă cel din anul 1487, când, în fața adunării nobililor din Ugocea desfășurată la *Saswar*, Bartolomeu Dragfy aliat cu Ladislau Morocz de Megyesalya, însoțit de familiari, s-au luptat cu Ioan Perényi și familiarii acestuia, încăierarea soldându-se cu un mort și mai mulți răniți.⁵³

Putem presupune cu destulă certitudine că numeroase dintre procesele iscate de comportamentul violent al familiarilor constituie conflicte întâmplătoare, abuzuri care nu pot fi

⁴³ DL 70929.

⁴⁴ Pentru mai multe procese de jaf, vezi DL 88225, DL 38319, DL 70923, DL 70929, DL 38371, DL 38404, DL 71173, DL 70920; Perényi, doc. 794, p. 388-389; doc. 471, p. 228-229.

⁴⁵ DL 38251.

⁴⁶ DL 54661.

⁴⁷ Perényi, doc. 837, p. 409-410.

⁴⁸ Perényi, doc. 843, p. 415-416.

⁴⁹ DL 70878.

⁵⁰ Bónis 2003, p. 208.

⁵¹ Inițial, veniturile erau împărțite în mod egal între Perényi și Bathori, însă Andrei Bathori a construit în imediata apropiere a locului de trecere inițial un altul, ale cărui venituri îi reveneau în mod exclusiv. Perényi, doc. 855, p. 421-422.

⁵² Perényi, doc. 855, p. 421-422.

⁵³ DL 71008.

explicate decât printr-o anumite mentalitate care justifică atitudinile sociale. Nobilii de *Petnyehaza* se plâng, în anul 1445, că familiarii lui Daniel Perényi au pătruns pe moșia lor și au rămas acolo timp de trei zile, bând două butoaie de vin și brutalizând soțiile iobagilor, iar la plecare au furat un car cu opt boi și recoltele moșiei.⁵⁴ Uneori, este evident că familiarii acționează fără consimțământul sau cunoștința nobilului, de a cărui poziție și avantaje se folosesc doar în cazul apariției unor acuzații. Astfel, în anul 1517, Gabriel Perényi înapoiază de bună voie lui Ladislau de Karol bunurile mobile și părți din moșiile *Apathy*, *Olchowa* și *Gemese* (cu profitul aferent acestora), cotropite de familiarii săi în perioada anterioară.⁵⁵ Se poate presupune că Perényi a dorit astfel evitarea unui proces juridic care să-l implice în numele familiarilor lui, care nu acționaseră de această dată pe baza poruncii sale.

Nici în ceea ce privește îndatoririle nobililor care au familiari documentele nu oferă prea multe clarificări. Dacă ne mulțumim cu o concluzie generală, și anume că familiarii sunt datori să pună în practică orice poruncă a nobilului, atunci situația este similară și în sens invers: nobilul își răsplătește familiarii cum crede de cuviință, mai precis în funcție de mijloacele pe care le are la dispoziție. La o analiză mai atentă însă, se poate face o delimitare între recompensele constante și cele care constituie cazuri rare sau excepționale.

În majoritatea cazurilor, familiarii trăiesc la curia nobilului, care le asigură întreținerea. Este una dintre cele mai ușor de argumentat îndatoriri ale nobilului, pe care o putem descoperi ușor și la nivelul documentelor. În actul legislativ emis de regele Sigismund în anul 1411, cu noi reglementări referitoare la modul de colectare al taxelor și impozitelor, sunt menționați familiarii care locuiesc la curia nobilului, a căror hrană și îmbrăcăminte este asigurată pe cheltuiala acestuia.⁵⁶ De asemenea, familiarii asigură administrația și protecția diverselor curii ale nobilului în absența acestuia. În 1515, o scrisoare trimisă de Conventul din Leles la porunca regelui către Ladislau de Karol a fost înmănată, în absența destinatarului, familiarului acestuia, care se afla la curia din *Karol*.⁵⁷

O altă obligație constantă a nobilului față de familiar este protecția, care se referă atât la cadrul social și economic, cât și la cel juridic. O relație de tip familiaritate se stabilește între frații Ioan și Nicolae Perényi, pe de o parte, și Gheorghe de Iloswa pe de altă parte, în anul 1439. Documentul are drept punct central un act de donație al lui Iloswa, ca răsplată pentru protecția acordată de Perényi în fața amenințărilor fizice ale nobililor vecini și pentru cei 500 de florini împrumutați în vederea recuperării moșiilor.⁵⁸ Într-un caz similar, Ștefan și Ioan de Rohod donează moșia *Omagh* din comitatul Szabolcs lui Barla Maghi, pentru protecția oferită de acesta din urmă și pentru că au fost ajutați să-și recupereze moșia *Rohod*.⁵⁹ Tot în categoria „protecție” se încadrează apărarea intereselor familiarilor în procese și posibilitatea acestora de a folosi numele nobilului în cadrul juridic, demonstrabilă pe tot teritoriul Ungariei medievale⁶⁰, și la care ne-am referit anterior.

Cea mai frecventă modalitate recompensare a familiarilor rămâne însă cea financiară. Este vorba de bani oferiți în caz de nevoie familiarului, pentru recuperarea sau păstrarea moșiilor sale, sau de recompense financiare acordate de obicei spre sfârșitul serviciului familiarului. Astfel, în testamentul redactat de Nicolae Perényi în anul 1428, în afară de bunurile lăsate apropiaților (soția și frații), un brâu și 100 de florini de aur urmau să revină familiarului său, Ioan Almanus.⁶¹ În anul 1491, Ștefan Morocz ia împrumut de la frații Bathori și de la Ioan Perényi 21000 de florini, destinați plății darurilor de nuntă ale cumnatei sale și achitării datoriilor față de familiari.⁶² Cel puțin în cazul nobilimii din Ugocea, nu există date despre o sumă constantă acordată familiarilor, similară unei remunerații, înainte de transformările suferite de relația de familiaritate la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor.

⁵⁴ DL 62287; pentru cazuri similare, vezi și DL 14590, DL 38312, DL 38319, DL 16238, DL 38433, DL 38441; Perényi, doc. 818, p. 400-401; doc. 517, p. 253.

⁵⁵ Perényi, doc. 793, p. 388.

⁵⁶ Perényi, doc. 327, p. 163-164.

⁵⁷ Perényi, doc. 783, p. 384.

⁵⁸ DL 70887.

⁵⁹ Perényi, doc. 561, p. 270.

⁶⁰ Bónis 2003, p. 186.

⁶¹ DL 39287.

⁶² Perényi, doc. 640, p. 305.

Diversele conflicte armate în care sunt implicați familiarii provoacă, de multe ori, victime. În acest caz, compensarea financiară a rudelor celui ucis este considerată o datorie morală a nobilului contractant. Prețul sângelui, plătit de cei responsabili pentru moartea familiarului este transmis, prin nobilul pentru care acesta și-a dat viața, rudeniilor apropiate. Un astfel de caz este cel al lui Andrei de Bylke, familiarul lui Ioan Perényi, ucis în timpul conflictului de la *Saswar*, expus mai sus. Cei 50 de florini plătiți de vinovați vor ajunge, prin grija lui Perényi, la văduva lui Andrei de Bylke.⁶³

Honor-ul, funcția acordată pe o perioadă determinată este o altă modalitate de recompensare a familiarelor. În acest caz, interesul este reciproc, nobilul preferând ca subordonat ierarhic imediat pe unul dintre fideli săi. Cele mai importante funcții deținute de familiari la nivelul comitatului sunt cele de vicecomite și de castelan. Cetatea din *Zynyr* (comitatul Satu Mare), deținută în comun de familiile Bathori și Perényi la începutul secolului al XVI-lea, avea, în anul 1520, doi castelani, fiecare dintre ei familiarul unuia dintre proprietari. Controlul exercitat de proprietari este cu atât mai semnificativ în cadrul cetăților, puncte strategice de importanță militară maximă.

Relația dintre comite și vicecomite este vitală pentru o administrație coerentă a comitatului nobiliar, în special când, în secolul al XV-lea, rolul vicecomitelui crește semnificativ, iar funcția de comite devine mai degrabă una onorifică. În cazul în care vicecomitele nu este familiarul comitelui, pot apărea situații de rivalitate sau nesupunere, care explică preferința nobililor comiți de comitat înspre desemnarea unui familiar. În anul 1512, între comitele de Ugocea, Perényi Gabor, și vicecomitele Mihai de Komlos s-a iscat un conflict, survenit după refuzul celui din urmă de a acționa conform ordinului superiorului său. Trimis la moșia nobililor Dolha sub pretextul colectării impozitului militar, acesta a primit, în subsidiar, însărcinarea de a ataca respectiva moșie și de a provoca pagube materiale nobililor rivali ai lui Perényi. Confruntat cu refuzul vicecomitelui de a se comporta precum un familiar, rol pe care nu îl avea, Gabriel Perényi a luat măsura drastică de a-l captura și de a-l ține prizonier pentru o lungă perioadă de timp.⁶⁴ De altfel, nesupunerea dovedită de Mihai de Komlos nu este un caz singular: același Perényi îl însărcinase să transporte o sumă de bani la Buda, vicecomitele refuzând ulterior să prezinte chitanța sau să justifice în vreun fel banii. Bineînțeles, Gabriel Perényi a procedat în mod similar, iar Mihai de Komlos a fost supus unui nou stagiul de prizonierat.⁶⁵

Donația de moșii constituie rareori un mijloc de recompensare al familiarelor. În societatea Ungariei medievale, în special în secolul al XV-lea, calitatea de nobil începe să fie sinonimă cu cea de proprietar de pământ - *homo possessionatus* -, fiind astfel de la sine înțeleasă tendința nobililor de a-și păstra intacte moșiile, iar transmiterea acestora să se realizeze aproape exclusiv pe baza înrudirii de sânge. Se adaugă acestor argumente practica specifică Ungariei, aceea a donării necondiționate, și statutul proprietății, care menținea dreptul regelui și al rudelor de sânge asupra moșiilor nobiliare ancestrale.⁶⁶ Cu alte cuvinte, posibilitățile preferențiale de donație a pământului sunt restrânse, depinzând de consimțământul regelui sau al rudelor de sânge. Și în cazul zalogirii sau vinderii moșiilor ancestrale se păstrează condiția consimțământului rudelor, adăugându-se dreptul acestora de preempțiune.

În ciuda tendințelor de conservare a domeniului nobiliar, există cazuri în care familiarii sunt răsplățiți prin donație de pământ, probabil în cazurile în care nobilul nu beneficiază de alte opțiuni. Astfel, în schimbul de moșii dintre familiile Perényi și Iloswa (1439), aceștia din urmă primesc satul *Weresmart*, în afara unei sesii iobăgești, care fusese donată anterior de aceiași Perényi familiarului lor, Palco Madarasz din *Weresmarth*.⁶⁷ În secolul al XV-lea este deja vizibilă, la nivelul nobililor, donația condiționată a pământului, în particular donația către familiari pe durata vieții acestora. În documentul prezentat anterior, Ioan și Nicolae Perényi donează moșia *Weresmarth* lui Gheorghe de Iloswa,

⁶³ DL 71008.

⁶⁴ Perényi, doc. 776, p. 380-381.

⁶⁵ Perényi, doc. 776, p. 380-381.

⁶⁶ Există o diferență clară de statut între moșiile ancestrale, care se află sub incidența dreptului neamului sau al rudelor de sânge de orice grad, și moșiile achiziționate sau primite prin donație regală de un singur nobil, aflate la discreția exclusivă a proprietarului și moștenite doar pe linie directă.

⁶⁷ Perényi, doc. 462, p. 224-225.

protejatul lor, urmând ca, la moartea sa, satul să revină în posesia proprietarilor de drept.⁶⁸ Un caz edificator este cel al lui Dumitru Magyi, familiarul lui Ioan Perényi I. Intenția nobilului patron de a dona moșia *Akly* familiarului (1453) se lovește de împotrivirea fiului său, Ioan Perényi II, care ar fi trebuit să fie moștenitorul de drept al acesteia. Abia după un proces îndelungat și după moartea nobilului patron, Ioan Perényi II și Dumitru Magyi ajung la o înțelegere, conform căreia satul *Akly* și via din apropiere rămân în posesia celui din urmă, însă cu o mențiune foarte importantă: dacă vreodată Perényi sau urmașii săi vor dori să ia înapoi moșia, nobilii din familia Magyi vor fi recompensați prin posesiuni de aceeași valoare.⁶⁹ O situație similară este cea a lui David de Berend, familiarul lui Ioan Dragffy de Belthek, căruia îi este revocată donația moșiei *Parlagh* în schimbul satului *Zentmarthon* (1520).⁷⁰

Este astfel evidentă tendința nobililor de a condiționa într-un anume fel donația de pământuri către familiari, oricum rară. Revocarea donației la inițiativa nobilului patron rămâne posibilitatea cea mai convenabilă, însoțită de compensarea pierderii suferite de familiar într-o asemenea situație.

Referitor la încetarea serviciului familiarilor nu avem prea multe informații. Descoperirea unui același familiar în serviciul mai multor nobili este mult îngreunată, în comitatul Ugocea, de proveniența acestora: satele de mici proprietari nobili, al căror nume, preluat în general după cel al localității, este similar. Am descoperit un singur caz în care un anume Sebastian Magnus apare în documente inițial ca familiarul lui Dumitru Magyi (1476)⁷¹, iar 8 ani mai târziu este în serviciul lui Andrei de Kallo.⁷²

Relațiile între familiarii mai multor nobili sunt în general dictate, după caz, de afinitățile sau conflictele patronilor. Totuși, ambițiile personale sau ciocnirile întâmplătoare pot genera conflicte violente între familiari, transpuse uneori și la nivelul nobililor cu datoria de a-i proteja. Este edificator în acest sens armistițiul dintre trei nobili puternici, Ștefan Bathori, Ioan Perényi II și Ștefan Morocz de MeggyesAllya. Cei trei se pun de acord ca înțelegerea, obținută după îndelungi conflicte, să nu fie afectată de eventuale lupte între familiari, considerând că acestea sunt tensiuni minore și o stare a lucrurilor care se schimbă ușor între vecini.⁷³

Cazul familiei Magyi. De origine din comitatul Szabolcs, familia Magyi constituie unul dintre cele mai relevante exemple privind beneficiile familiarității în zona și perioada studiată. Pe parcursul a 2-3 generații, membri acestei familii de nobili mijlocii ajung să dețină mari demnități nu doar la nivelul comitatului, ci și la nivelul întregii Ungarii. Prima apariție în comitatul Ugocea a familiei Magyi datează din anul 1443, când cei trei frați, Paul, Barnaba și Dumitru sunt puși în posesia moșiei *Akly*.⁷⁴ Aflăm abia dintr-un document din 1471 că moșia fusese donată lui Dumitru Magyi și rudelor sale de către Ioan I și Nicolae Perényi.⁷⁵ Donația se datorează, în mod cert, relației de familiaritate stabilite între Ioan Perényi I și Dumitru Magyi, menționată cu certitudine doar în anul 1479,⁷⁶ dar a cărei existență este vizibilă documentar cu mult mai timpuriu.⁷⁷ Dintre cei trei frați, doar Dumitru a fost în mod sigur familiarul lui Perényi. În ceea ce privește donația moșiei *Akly*, Dumitru Magyi s-a confruntat de la început cu împotrivirea fiului lui Ioan Perényi I, numit tot Ioan, care nu dorea înstrăinarea moșiei ce i-ar fi revenit ca moștenire de drept. Cauza este dusă în fața tribunalului, unde Ioan Perényi II depune plângeri repetate împotriva deciziei tatălui și a unchiului său de a dona moșia *Akly*.⁷⁸ O întorsură bizară de situație are loc în anul 1471, după moartea lui Perényi Ioan I, când fiul său recunoaște și întărește în fața tribunalului donarea irevocabilă și necondiționată a moșiei *Akly* către

⁶⁸ Perényi, doc. 462, p. 224-225.

⁶⁹ DL 71076.

⁷⁰ Perényi, doc. 837, p. 409-410.

⁷¹ DL 70979.

⁷² Szabolcs, doc. 658, p. 181.

⁷³ Perényi, doc. 642, p. 307.

⁷⁴ DL 70982.

⁷⁵ Perényi, doc. 549, p. 264.

⁷⁶ Perényi, doc. 589, p. 284.

⁷⁷ Vezi și DL 70920, DL 70928, DL 16828.

⁷⁸ DL 70903, DL 70924.

familiar.⁷⁹ Însă abia un an mai târziu, Dumitru înapoiază moșia familiei Perényi, fără a acorda explicații suplimentare. Este probabil momentul în care Dumitru Magyi dorește să-și dovedească bunăcredință față de familia Perényi și să asigure astfel o relație mai bună și, de ce nu, convenabilă și pentru urmașii săi, cu puternica familie Perényi. Intenția sa nu rămâne nerăsplătită, pentru că în anul 1495 Ioan Perényi donează din nou moșia *Akly* lui Dumitru Magyi și fiilor săi, de data aceasta însă condiționat.⁸⁰ Ascensiunea lui Dumitru Magyi în domeniul funcțiilor și a demnităților este și ea relevantă pentru statutul de familiar. În anul 1457, dualitatea comite – vicecomite de Ugocea este asigurată de Ioan Perényi I, respectiv de familiarul său, Dumitru Magyi.⁸¹ Mai mult de un deceniu mai târziu, în anul 1469, același Magyi ocupă funcția de castelan de *Ida* (comitatul Abauj),⁸² una dintre posesiunile importante ale familiei Perényi. Pentru doi dintre fiii săi, de asemenea, calitatea de familiari ai nobililor Perényi, chiar dacă nu este menționată explicit, constituie un fapt ușor de argumentat. Sebastian este preot paroh al bisericii *Sfânta Fecioară* din *Zevles* în anul 1496,⁸³ iar Paul, fratele său, ajunge să ocupe funcția de vicepalatin al Ungariei în perioada în care demnitatea de palatin era deținută de Emeric Perényi.⁸⁴

Rudele lui Dumitru Magyi ajung și ele să ocupe poziții importante, care se datorează bunelor relații cu familia Perényi. Astfel, Petru, nepotul de frate al lui Dumitru are rangul de pleban de *Zykso* (comitatul Abauj).⁸⁵

Folosind cazul familiei Magyi, se poate demonstra existența cel puțin al unui anume tip de familiaritate ereditară, cea stabilită nu la nivel individual, ci între două familii. Timp de două generații, între nobilii Magyi și Perényi s-au stabilit relații care aveau la bază servicii și obligații reciproce, un indiciu coerent al legăturii de familiaritate. Deși mai vizibile în dreptul familiarilor, beneficii au existat de ambele părți, iar relația, deși a cunoscut un punct de criză la moartea lui Ioan Perényi I, a continuat să se mențină convenabilă și pe parcursul generației următoare.

Concluzii. Chiar dacă uneori nu este menționată explicit, relația de familiaritate este prezentă sub o multitudine de aspecte în societatea Ungariei medievale. Pentru că nu beneficiază – și probabil nici nu a beneficiat niciodată, nici în conștiința contemporanilor – de o definiție clară, rolul său poate fi extins sau restrâns, constituind însăși capcana istoricului decis să abordeze acest subiect. Sub aspectul implicațiilor sociale însă, al serviciilor și obligațiilor reciproce, ea este prezentă în societatea acelor timpuri, iar rolul său în acest sens nu trebuie subapreciat.

Procesului de formare al comitatului nobiliar nu se oprește la o asociație, privită uneori chiar ca un sistem corporatist, care funcționează pe baza relațiilor orizontale stabilite între nobili. În paralel cu instituțiile comitatului nobiliar există relațiile ierarhizate bazate pe obligațiile reciproce, cu manifestare în orice domeniu, fie el social, economic, militar sau instituțional. Despre o omogenitate a nobilimii, chiar dacă ea este proclamată în secolul al XIV-lea la nivelul cel mai înalt, nu poate fi vorba, realitate susținută de marea majoritate a specialiștilor. La o privire mai atentă, divizarea nobilimii între baroni sau demnitari, și „restul” nu este valabilă decât, cel mult, la nivelul întregului stat. Termenii „nobilime mică” și „nobilime mare”, care au uneori intercalată și o „nobilime mijlocie” pot constitui realități argumentabile la nivel economic, însă sunt lipsiți de conținut în cadrul social. Relația de familiaritate, în sensul său extins – serviciile și obligațiile reciproce – imprimă o mobilitate a statutului social evidentă la nivel zonal. Folosindu-se de această legătură, un nobil mic din punct de vedere economic are posibilitatea să devină mare din perspectiva prestigiului social.

Se poate înainta o ipoteză, aceea că sistemul bazat aparent pe asociere al comitatului nobiliar este susținut chiar de existența, în subsidiar, a relațiilor puternic ierarhizate, însă tocmai de aceea mai credibile în context social și mai specific umane. Este de altfel greu de presupus că multitudinea de

⁷⁹ Perényi, doc. 549, p. 264.

⁸⁰ DL 71076. Condiția consta în dreptul familiei Perényi de a revoca donația, în schimbul unor bunuri de aceeași valoare.

⁸¹ Ugocsa, doc. 59, p. 45.

⁸² DL 16828.

⁸³ Zevles (Nagyszollos), azi Vinogradovo, Ucraina, este, alături de cetatea Nyalab, cea mai importantă posesiune din Ugocea a familiei Perényi.

⁸⁴ DL 46675, DL 86728, DL 39335.

⁸⁵ DL 70975, DL 70979. Szikszo (Ungaria) aparținea, de la începutul secolului al XV-lea, familiei Perényi.

probleme create de interacțiunile dintre un număr neobișnuit de mare de nobili pot fi rezolvate în totalitate de instituțiile comitatului nobiliar, și cu atât mai puțin de cele ale curții regale. Nu este o întâmplare că unii nobili așteaptă zeci de ani pentru a-și înainta conflictele în fața unei instanțe de judecată, și atunci numai dacă ele se repetă. Micile tensiuni, conflictele limitrofe, sunt rezolvate în mod particular, și nu prin intermediul proceselor juridice care se extind pe parcursul a zeci, chiar sute de ani. Înțelegerile sau contractele sunt încheiate pe cale verbală într-o societate nu atât de bine familiarizată cu scrisul. Din păcate, manifestările sociale care nu se extind la nivel instituțional nu lasă urme scrise, de aceea este dificil de apreciat amploarea lor, iar o aproximație se poate realiza doar pe baza mențiunilor documentare laconice, așa cum este, de cele mai multe ori, familiaritatea.

Tocmai din aceste motive suntem de părere că familiaritatea ține sub control manifestări sociale aparent banale, dar care, atunci când constituie o constantă, pot transforma în haos un sistem aparent bine pus la punct. Este capabilă să ofere un echilibru altfel greu de stabilit între pretențiile sociale ale unui grup mai puțin satisfăcut și ambițiile de ascensiune socială (uneori doar de conservare) ale celor mai puternici. Logica este una simplă: se oferă mobilitatea necesară primului grup pentru o satisfacție parțială, însă nu suficientă pentru a-i permite un salt calitativ prea mare, care poate pune în pericol ierarhia stabilită. De aceea sunt atât de rare donațiile necondiționate de pământ către familiari, și de aceea se întâlnește doar ca excepție familiaritatea ereditară. La toate acestea contribuie caracterul ambiguu al familiarității, care se extinde la diferite niveluri sociale. Astfel, nu putem vorbi despre un grup social separat al familiarelor, și prin urmare nici despre o identitate de grup, care ar putea determina coagularea unor interese. Familiaritatea este un mijloc, și nu un scop în sine, iar din acest motiv alte calități sociale, cum este cea de nobil, se mențin primordiale și continuă să divizeze, deci să facă controlabilă societatea medievală.

Bibliografie:

- Bónis 2003 = Bónis György, *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, Budapest, 2003.
- DIR C = Documente privind Istoria României, seria C. (Transilvania), vol. I (1075-1250), București, 1951
- DL = *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa (DL-DF 4.2)*, Budapest, 2003.
- Engel 2006 = Engel Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526)*, Cluj-Napoca, 2006.
- Németh 2008 = Németh Péter, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*, Nyiregyháza, 2008.
- Perényi = *A Perényi család levéltára (1222-1526)*, coord. Tringli István, Budapest, 2008.
- Rady 2000 = Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in medieval Hungary*, Palgrave, 2000.
- Szabolcs = *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II (1387-1526)*, coord. C. Tóth Norbert, Budapest – Nyiregyháza, 2003.
- Ugocea = *Ugocea megye hatóságának oklevelei (1290-1526)*, coord. C. Tóth Norbert, Budapest, 2006.
- Werbóczi = Werbóczi István, *Tripartitum opus juris consuetudinarii incltyi regni Hungariae*, Lócse, 1637.

Familiarity relation in Ugocea of the XVth century

Abstract

Scholars have frequently connected the *familiaritas* relation with the theoretical debate referring to the existence or inexistence of the Hungarian Feudalism. This study is attempting the analysis of the social and concrete manifestations of this relation, using the documentary sources and based on a case study: the county of Ugocea in the 15th century.

Based on mutual services and obligations and on a strong personal connection, usually between two nobles, the *familiaritas* relation manifests itself in every domain: social, economical, military, and on the level of almost every institution. Its origins coincide with the formation of the Hungarian nobility, along the 13th century. In the first stage, every nobleman is a part of the king's *familia*, but the personal connection between the multitude of noblemen and the king cannot function at a real level. Once the social status of the royal *servientes* is established, almost every nobleman organizes his court by the model of the royal one, forming the noble's *familia*. The *familiari*'s duties are numerous and diverse: he is participating in the battles with his contractor, he is administrating the noble domain, he is representing the nobleman as an advocate in the judiciary trials, but most of the documents are indicating the violent behavior of the *familiari*, regulating by force the conflicts between contractors, stealing, occupying the land or conducting revenge expeditions ordered by the noblemen. The contractor also has obligations towards the *familiari*: providing food, clothes and shelter, money, protection, functions in the county or state institutions, and rarely land.

The hierarchy established by *familiaritas* sustains the apparently associative noble county. The mobility offered by the *familiaritas* relations for the small landholders is very important, in order to control the tendencies towards power that every nobleman manifests. For the greater noblemen, it is also important to have *familiari*, in order to assure the stability of the system, and to grow more powerful. The *familiari* don't form a social group and don't have a group identity, and this is one of the reasons why the medieval society of Hungary is controllable and stabile.